

Citation:

J.J. Salverda de Grave, Levensbericht F. Brunot, in:
Jaarboek, 1937-1938, Amsterdam, pp. 226-231

LEVENSBERICHT

VAN

FERDINAND BRUNOT

(6 November 1860—20 Januari 1938)

Ferdinand Brunot, sedert 1912 buitenlands lid onzer Akademie, is ons op 20 Januari ontvallen; het is mij welkom hem in deze kring te mogen herdenken, en in enkele trekken zijn persoon en zijn werk te schetsen. Hij is heen gegaan, acht en zeventig jaar oud, midden uit zijn arbeid, die hij tot het einde van zijn leven heeft voortgezet, een stoere figuur, onvermoeid bezig als geleerde, maar ook hoogleraar en als burger van de Franse Republiek. Gedurende de oorlogsjaren is hij, geholpen door zijn hoogstaande echtgenote, voor de bewoners van het XIVE arrondissement van Parijs, waarvan hij maire was, een hechte steun geweest; over oorlogsweduwen en oorlogsweduwen hebben beiden met tedere zorg gewaakt en in moeilijke dagen hebben zij geholpen en getroost. Acht jaar lang is hij decaan geweest van de Faculteit van Letteren, een ambt vol beslommingen en vol verantwoordelijkheid; geruime tijd ook lid van de Hoge Raad van Onderwijs. Hoogleraar te Caen, te Lyon en te Parijs, aan de Sorbonne, vele jaren ook aan de Normaalschool voor Meisjes te Sèvres, heeft hij een ruim en nuttig aandeel genomen aan het universitaire leven. Toen het bleek dat de gramfoon voor de studie van het Frans groot belang kon hebben, was het door zijn toedoen dat aan de „Archives de la Parole”, een museum van het gesproken woord, in het kader van de Parijse Hogeschool een plaats werd gegeven; hij zelf en zijn vrouw hebben deze stichting geleid; persoonlijk heeft hij in N.O. Frankrijk en in België verhalen en liedjes uit de mond van oudere en jongere landslieden opgevangen en op platen vastgelegd.

Hij had behoefte aan contact met het leven. Voor het onderwijs

koesterde hij belangstelling; wij hebben van hem, over het onder-richt op de lagere school, „wat het is en wat het moest zijn”, een hartstochtelijk geschreven boekje, en de *Spraakkunst* die de *Académie française* de onvoorzichtigheid heeft gehad onder haar bescherming te doen verschijnen, gaf hem bladzijden van bijtende kritiek in de pen. Over de vereenvoudiging der spelling, die hem na aan het hart lag, heeft hij met krachtige overtuiging gesproken. Hij heeft zelfs leerboeken voor de school gegeven, om aldus zijn gezonde denkbeelden ingang te doen vinden, en zijn lessen te Sèvres zijn aanleiding geweest tot een lijvig geschrift, *Gedachte en Taal*, waarin werd gebroken met verouderde methoden van taalonderwijs en dat verder reikt dan de school, door de brede opzet en vooral door de onbevangenheid waarmede een juist gronddenkbeeld erin werd doorgedacht en doorgevoerd, namelijk dat de spraakkunst zich moet aanpassen aan de taal en haar grillen, dat zij niet, zoals wordt onderwezen, iets vooraf bestaands is, maar geboren wordt uit de studie ener bepaalde taal.

Brunot had, ik herhaal het, behoefte aan aanraking met de levende werkelijkheid; des te meer bewonderen wij zijn uitgebreide arbeid als geleerde. Ook als zodanig is hij een persoonlijkheid geweest; hij heeft zich in de wetenschap een eigen plaats weten te veroveren en hij heeft iets nieuws gegeven, dat eerst langzamerhand in zijn werk tot volle ontplooiing is gekomen, maar dat wortelt in zijn aanleg.

Leerling van de *Ecole Normale*, en ook van Gaston Paris, wiens lessen hij aan het *Collège de France* volgde, heeft hij zich niet, zoals enkele zijner talentvolste tijdgenoten, laten voeren tot de studie van de Oud-Franse en Provençaalse taal- en letterkunde. Terwijl Bédier, Jeanroy, Sudre en Langlois in de onvergetelijke samenkomsten op Zondagmorgen in de studeerkamer van Gaston Paris de openbaring kregen van hun toekomstige werkzaamheid, is Brunot dichter gebleven bij wat toenmaals de geest der *Ecole Normale* was; hij heeft, op geheel eigen wijze, de nieuwe opvattingen en methoden toegepast, die hij buiten de muren der school van de *Rue d'Ulm* had geleerd. Evenmin als hij ooit bijzondere

kwesties der oude taal- en letterkunde heeft behandeld, heeft hij zich blijvend aangetrokken gevoeld tot eigenlijk linguïstische onderzoekingen. Niet de taal in haar spontane ontwikkeling boeide hem in de eerste plaats, maar de bewuste invloed die de mens op de taal had. Het is kenschetsend dat zijn proefschrift, verdedigd toen hij reeds buitengewoon hoogleraar te Lyon was, is gewijd aan de leer van Malherbe, regelaar van de Franse geschreven taal en van de Franse stijl. Wel had hij, vier jaar vroeger, reeds een *Historische Spraakkunst van het Frans* uitgegeven, die bewees dat hij zich, dank zij zijn helder en vlug werkend verstand, de werkwijze en de uitkomsten der nieuwe school van filologen had eigen gemaakt en het toen reeds verstond een boek te maken, hetgeen, volgens Pascal, evenzeer een kunst is als het in elkaar zetten van een horloge. Maar, daar waar hij geheel zich zelf is, zien wij dat, bij zijn behandeling van de geschiedenis der taal, de nadruk valt op de geschiedenis. Want Brunot is in de eerste plaats historicus geweest; van de geschiedschrijver had hij de speurzinnigheid — weinigen hebben het werk der grammatici zó grondig en zó van nabij gekend als hij; dan, het vermogen om feiten te ordenen, zó dat hun betekenis in de grote samenhang duidelijk wordt, de scherpziendheid, de eerbied voor de tekst, en vooral de objectiviteit en waarheidsliefde; in de inleiding van het deel van zijn grote werk dat hij tijdens de oorlog in het licht gaf en waarin hij de zegetocht van het Frans over Noord-Europa in de XVIIe eeuw beschreef, stelt hij er prijs op te verklaren dat die bladzijden van vóór 1914 dagtekenden en dat hij geen zin, zelfs geen uitdrukking, onder invloed van de omstandigheden had veranderd.

Brunot had behoefte aan grote lijnen; zijn geschriften zijn alle breed opgezette studies van omvangrijke onderwerpen. Hij heeft zo goed als niet voor tijdschriften, een enkele maal voor jubileumbundels geschreven, en wat men tevergeefs bij hem zoekt, dat zijn polemieken naar aanleiding van eigen werk. Hij heeft verklaard dat hij zich daaraan altijd met opzet heeft onttrokken, een houding waarvan de fierheid u niet zal ontgaan; zijn boeken moesten voor zichzelf spreken, en zonder twijfel was zijn overtuiging dat de tijd,

ook zonder twistgeschrijf, een scheiding zou maken tussen het goede, dat zou blijven, en het verkeerde, dat een natuurlijke dood zou sterven.

In 1896 verscheen, onder de leiding van de hoogleraar Petit de Julleville, een uitvoerige geschiedenis van de Franse taal- en letterkunde, geschreven door een staf van specialisten, een werk van grote betekenis waarin, voor het eerst, bij de beschrijving der Franse litteratuur een passende plaats aan de Middeleeuwen was afgestaan. De geschiedenis der Franse taal werd aan Brunot toevertrouwd. Het denkbeeld van een volledig overzicht der ontwikkeling of, liever nog, der lotgevallen van het Frans had hem reeds vroeg bekoord; zijn *Historische Grammatica* van 1887 begint met 48 bladzijden die worden samengevat onder de naam: „*Histoire générale de la langue française*”, en dit zou ook — op het woord „*générale*” na — de titel worden van het grootse werk dat, van 1901 tot zijn dood, is verschenen en hem beroemd heeft gemaakt. Het was de uitbreiding van de stof die hij in de delen van Petit de Julleville had behandeld, en een vergelijking tussen die kortere, hoewel toch nog omvangrijke, studie en hetgeen hij ons in zijn grote geschiedenis schonk is verrassend, want zij toont ons die geleidelijke opklimming van Brunot's arbeid tot iets geheel eighs, waarvan ik reeds sprak.

De *Histoire de la langue française* gaf in de eerste plaats, altans voor de Middeleeuwen en de XVIe eeuw, het tijdperk van sterke wijziging der klanken en vormen, een uitvoerige uiteenzetting der spontane ontwikkeling van de taal. Daarnaast, zoals wij mochten verwachten, voor de XVIe eeuw een nauwkeurige beschrijving van de invloed, door schrijvers en taalminnaars geoefend op de geschreven taal en stijl, en hoe diepgaand deze actie toen en later is geweest, is U bekend; in geen land heerst onder hen die de pen voeren een stipectere tucht; nergens is, als in Frankrijk, het proza zozeer een kunst geworden. Evenwel, nadat in het IVe deel de vorming der klassieke taal was behandeld, verandert het werk van opzet; het Ve was in zijn geheel gewijd aan wat in de vorige slechts onderdeel was gebleven, namelijk de geschiedenis der uit-

breiding van het Frans, in en buiten Frankrijk in de XVIIe eeuw. Wij volgen er de strijd die de taal in eigen land tegen het Latijn en de dialekten had te voeren en haar langzame voortgang naar de Middellandse Zee en de Atlantische Oceaen; uitvoerig wordt er daarna beschreven hoe het Frans in bepaalde kringen van Engeland, van ons land en van Duitsland doordrong, en hoe het de taal der diplomatie werd. Ik meen mij niet te vergissen indien ik beweer dat uit dit deel, voor het eerst, Brunot's volledige meesterschap over eigen gekozen materie blijkt: zijn onvermoeid bijeenzamelen van wijd verspreide gegevens, zijn meesterlijke rangschikking van met zorg gedocumenteerde feiten, en ook hier weer zijn talent om een samenhangend geheel te maken van wat, door bron en door aard, verscheiden was. Het VIIe deel vervolgt het onderzoek naar het voortschrijden van het Frans in Frankrijk, en in, tans zelfs ook buiten, Europa, een deel van 1200 bladzijden alleen over de XVIIIe eeuw; als men bedenkt dat Brunot oorspronkelijk zijn gehele Geschiedenis op drie delen schatte — weliswaar, „minstens” drie delen — dan geeft men zich rekenschap hoe, onder de hand, het werk was gerijpt en gegroeid.

In deze delen behandelde Brunot onderwerpen die vóór hem nooit waren bestudeerd; de bronnen moest hij zelf opsporen en aanboren, en zijn onderzoekingen voerden hem op gebied waar hij een vreemdeling was; wie zou hebben vermoed dat een philoloog zich zou gaan verdiepen in de uitbreiding van het wegnnet in de eerste helft van de XVIIIe eeuw, waardoor het reizen van personen en de uitwisseling van brieven, en zodoende ook de verspreiding van het Frans, werden bevorderd?

Het *woord* kwam tans op de voorgrond, en het heeft de ereplaats behouden in het VIe deel, dat vier jaar na het VIIe is verschenen en waarin de nieuwe taalbeschouwing tot een nieuwe wetenschap is geworden, tot wat Brunot noemde de „philologie sociologique”, de taalkunde als bouwstof voor de geschiedenis der maatschappij. Het verhaalt ons van de, vaak nieuwgevormde, woorden, nodig ter uitdrukking van hetgeen de XVIIIe eeuw ons heeft gebracht in de wetenschap (abstracte en toegepaste), in staat-

huishoudkunde, landbouw, handel, nijverheid, politiek en financiën. De „leçon de mots” wordt een „leçon de choses”, en een beschrijving van de woordenschat wordt een hoofdstuk der beschavingsgeschiedenis van Frankrijk. En ook hier geen lange lijsten van woorden in alfabetische volgorde, maar een groepering, een rangschikking naar wat Brunot noemde „de vormen van het leven”, waardoor een band tussen de ontwikkeling van de gedachte en de woordenschat wordt gelegd. In het IXe — het laatst verschenen — deel, dat loopt over het tijdvak van de Revolutie en het Keizerrijk en dat lijviger is dan welk ook der voorafgaande, is Brunot's taalstudie tot haar volle recht gekomen, vooreerst omdat de mannen der Revolutie de taal hebben beschouwd als een hoofdbestanddeel van de nationaliteit, zodat zij het hun plicht achtten haar te verspreiden, en dan omdat, in de opwinding der grote omwenteling, de woorden een diepere gevoelswaarde kregen, waardoor zij een kracht werden die de hartstochten opzweepte; zij werden levend.

Dit IXe deel is — ik zeide het reeds — het laatste, en mijns inziens het mooiste, dat Brunot heeft geschreven. Het zal, hopen wij, niet het laatste blijven; ik weet dat hij, al of niet klaar voor de druk, veel heeft nagelaten en zonder twijfel zal het grote werk met piëteit worden afgemaakt; de persoon van haar die hem steeds heeft gesteund en zijn medewerkster was, zijn echtgenote, is ons borg daarvoor. Het boek naderde trouwens zijn einde; van hetgeen de XIXe eeuw zou hebben bijgedragen kunnen wij ons een denkbeeld vormen door het hoofdstuk dat eraan is gewijd in het werk dat door Petit de Julleville is uitgegeven.

Geen volk kan zich beroemen op het bezit van zulk een uitvoerige, grondige, wel geordende beschrijving der geschiedenis van zijn taal, en met name van zijn woordenschat, een arbeid waarop Brunot zijn stempel heeft gedrukt. Deze vijftien delen zijn een monument van geleerdheid en ook van schrijfkunst. Brunot, de man met de brede schouders en de scherpgetekende trekken, schreef het Frans met een bijkans vrouwelijke fijnheid en tederheid van toets.

J. J. SALVERDA DE GRAVE.